

Lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi sukupuolen vahvistamisesta sekä siihen liittyvien lakien muuttamisesta

Lausuntopyynnön diaarinumero: VN/1070/2021

Itsemääräämisoikeutta kunnioittava laki sukupuolen vahvistamisesta on odotettu ja tervetullut. Voimassa oleva ns. Translaki edellyttää, että sukupuolensa juridisesti syntymässä määritettyyn nähden vastakkaiseksi vahvistettava henkilö toimittaa selvityksen lisääntymiskyvyttömyydestään sekä toimittaa lääketieteellisen selvityksen paitsi sukupuoli-identiteetin kokemuksensa vakaudesta, myös siitä, että elää vastakkaisen sukupuolen roolissa.

Nähdäkseni lääketieteellisesti ei ole olemassa perusteita, joiden kautta voisi todentaa sukupuoliroolissa toimimisen toteutumista eikä sukupuoliroolissa toimimisen kriteerejä ole lausunnon laativalle lääkärille ohjenuoraksi määritetty. Lisääntymiskyvyttömyyden todentamisen juridisen sukupuolenkorjauksen mahdollistamiseksi koen epäeettisenä. Lisääntymiskyvyttömyyttä koskeva edellytys on ihmisoikeuksien ja perustuslain vastainen. Jo STM aiemman asiaa käsitelleen työryhmän johtopäätöksissä perusteet tämän vaatimuksen poistamisesta nousivat selkeinä esiin.

Sukupuolen oikeudellisen vahvistamisen erottaminen lääketieteellisistä tutkimuksista saattaa Suomen oikeusvaltiona vihdoinkin muiden pohjoismaiden kanssa yhtenevälle linjalle.

Koska kyse on hoidoista, joiden vaikutus on yksilöllinen, ja joista osa sisältää kyseisen henkilön tavoitteesta riippuen kehoa osin pysyvästi muuttavia vaikutuksia, on perusteltua edelleen toteuttaa sukupuolenkorjaushoitoja tavoittelevalle edeltävä arviointi, jonka puitteissa hoitopäätöksiä pohtiva saa asianmukaista tietoa hoidoista, ja tulee poissuljetuksi ohimenevän sukupuoliristiriidan kokemuksen aiheuttavat psyykkiset häiriöt sekä varmistettua hoitoihin ohjaamisen oikea-aikaisuus.

Lakiluonnoksessa esitetty käytäntö henkilön omasta selvityksestä sukupuolenkokemuksen suhteen, sekä harkinta-aika, jona hän saisi tietoa sukupuolen juridisen vahvistamisen merkityksestä, vaikuttaa asianmukaiselta.

Suomen sukupuolenkorjaushoitokäytänteiden mukaan nuoren, 16 vuotta täyttäneen, on mahdollista saada hormonihoitoa tavoitteena muokata kehoa sukupuoli-identiteetin mukaiseen suuntaan. Translain muutosehdotuksessa ei uloteta mahdollisuutta sukupuolen juridiseen vahvistamiseen hakemusmenettelyllä kuin aikuisikäisiin. Nähdäkseni tämä on epäjohdonmukaista, ajatellen että juridinen korjaus ei ole kehoa muuttava hoito ja on peruttavissa viranomaistyönä. Allekirjoittanut näkisi mielekkäänä sallia myös 16 vuotta täyttäneelle mahdollisuus lakiesityksessä kuvatun hakemusmenettelyn kautta koetella koetun sukupuolen mukaisessa oikeudellisessa tilanteessa elämistä.

Allekirjoittanut on toiminut vuodesta 2006 sukupuoli-identiteettiä tutkivassa ja hoitoja koordinoivassa yksikössä TAYS Trans-poliklinikalla. Henkilöitä, jotka kokevat sukupuolensa ei-binääriseksi, on kliinisen kokemukseni mukaan hakeutunut tutkimusjaksolle sukupuoliristiriidan vuoksi jo ainakin vuodesta 2008. Osa sukupuolenkorjaushoitoihin ohjatuista ei ole hakenut sukupuolen juridista vahvistamista. Ainakin osan tästä ilmiöstä otaksuisin liittyvän siihen, ettei järjestelmämme mahdollista sukupuolineutraalia henkilötunnusta. Diagnoosijärjestelmämme muutos ICD-11:een, jossa käytännössä luovuttiin binääristä mies-nainen-sukupuoliolettamasta, kuvastaa ajankohtaista ymmärrystä sukupuolen variaatioista. Toivottavasti jatkossa voitaisiin toteuttaa käytäntö, jonka puitteissa myös muunsukupuoliseksi itsensä kokevat voisivat vahvistuttaa juridisesti sukupuoli-identiteettikokemuksensa.

Hedelmöityshoitolaki sekä vanhemmuuden vahvistamiseen liittyvät lait tulisi saattaa sopusointuun käsillä olevan lakiehdotuksen kanssa, tavoitteena tarjota potilaiden yhdenvertaisuutta kunnioittava mahdollisuus vanhemmuuden toteuttamiseen.

Vankeus- ja tutkintavankeuslaki sekä laki poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta huomioitaneen myös siten, että vahvistettu sukupuoli voidaan käytännön toimissa ottaa huomioon ja tarvittaessa yksilöllistä tilanneharkintaa voidaan soveltaa.

Sukupuolenkorjaushoitoja läpikäyvä toteuttaa yksilöllistä hoitopolkua, kaikilla ei esim. ole sukuelinkirurgisten hoitojen suhteen tavoitteita tai sukuelinkirurgiset hoidot eivät lääketieteellisistä syistä mahdollistu. Näiden henkilöiden asema lääketieteellisiin seulontatutkimuksiin mahdollisesti oikeutettuina tulisi määritellä nykykäytäntöön nähden toimivammaksi ja potilasturvalliseksi.

Lakiluonnoksessa todetaan, ettei aiempina vuosina paljon keskusteltu kolmas yksikkö kahden nykyisen tutkivan erityisyksikön sijaan olisi tarpeen. Tutkimuksiin hakeutuvien määrä on kasvanut monikymmenkertaiseksi näinä vuosina; hoitoihin hakeutuu yhä nuorempia. Tarvitsemme asianmukaisia resursseja voidaksemme järjestää edelleen riittäväksi arvioituja erotusdiagnostisia ja asianmukaista tietoa tarjoavia tutkimus- ja haastattelujaksoja joiden puitteissa myös erityisryhmien tarpeita voidaan huomioida. Käsillä oleva lakimuutosehdotus ei nähdäkseni olennaisesti kevennä tätä tarpeellisen tehtävän toimittamisen haastetta. Myös kansalaisten yhdenvertaisuus ajatellen nykyisten kahden yksikön maantieteellistä sijaintia tulisi ottaa huomioon, samoin kansantaloudelliset kustannukset joita tutkimuskäynneille käytetystä ajasta koituu, kun pohditaan useamman yksikön tarvetta.

Lain tulisi tulla voimaan mahdollisimman nopeasti.

3.4.2022 Tampere

Nina Uusi-Mäkelä

psykiatrian erikoislääkäri

TAYS Mielialahäiriöyksikkö, Trans-poliklinikka